

§. 9.

*Regulae quaedam generaliores in meditando
observandae.*

Caeterum, qui meditando, sicut dictum est, veritates invenire cupit, rem, de qua meditari instituit, imo non una, sed repetitis vicibus & diversis etiam temporibus adtente consideret; & praesertim 2do quae momentis interdum felicioribus adfulgent, cognitiones non negligat, sed eas caute sibi adnotet; nec tandem 3tio nimium sibi met fidat, sed cogitata sua cum aliis porro communicet ac illorum quoque sensa requirat. Hac enim ratione non ab errandi modo periculis erit remotior, sed & ad veritates adhuc incognitas facile deducetur.

CAPUT IX.

DE REVELATIONE ET ALIORUM
TESTIMONIO.

§. I.

*Cur de revelatione & aliorum testimonio
hic agatur.*

Operam hucusque dedimus, quo ostenderemus, an & qua ratione vel ope sensuum ex ipso rerum intuitu, vel per rationem & ex notionibus rerum universalibus, quas super sensationibus reflectendo, abstrahendo, ex vel alio quocunque de-

demum modo ipsi nobis comparavimus, de veritate certo constare nobis possit & oporteat. At cum sensuum nostrorum sphaera satis angusta, ac rerum modo nobis praesentium, &, quae in rebus nobis praesentibus contingunt, mutationum cognitionem intuitivam habere datum sit; nec per rationem etiam ad distinctam rerum quarumcunque intelligentiam, sed earum modo, quae cum sensationibus aliquam qualemcunque habent connexionem, liceat adurgere; oportet, ut, si e iis, quae aut extra sphaeram sensuum nostrorum constituta sunt, utpote cum vel aliquo ante nos tempore contigerint, vel etiam nunc in locis tamen a nobis remotioribus contingant, aut cum sensationibus minime connexa sunt, scire tamen aliquid velimus, aliorum quoad ista testimonio vel revelationi fidem habeamus. Quare, ne fidem cuilibet sine discrimine adhibendo, aut pro revelato quidlibet accipiendo saepius fallamur, ac in errores gravissimos proni dilabamur, necesse est, ut de revelatione nunc & aliorum testimonio pariter agamus.

§. 2.

Quisnam revelationis sit Auctor?

Per revelationem nobis innotescere debere, quae rationem humanam plane transcendunt, modo dictum est §. *praeced.*; unde revelationis Auctor esse nequit homo; sed nec alium, quam Deum ipsum revelationis Auctorem agnoscimus & reveremur; unde liquet imo, certum esse, quidquid revelatum esse constat: Deus enim utpote veracissimus falsum eloqui non potest; an autem & quomodo constare possit, esse aliquid revera revelatum,

latum, Theologis relinquimus discutiendum. 2do Non posse, quod revelato contradicit, ex ratione verum demonstrari: cum alias contradictoria simul forent vera.

§. 3.

Quaenam aliorum testimonio certo nobis possint innotescere?

Quaquam non de iis modo, quae sensu aliquo percipiuntur, veluti sunt res vere existentes, & quae in existentibus vel olim contigerunt, vel etiam nunc contingunt, mutationes, facta scilicet & singularia; sed de iis etiam, quae rationis usu cognoscuntur (rerum intellige essentias, relationes praesertim occultiores, & mutationum in hoc universo causas) & ita de veritatibus quoque universalibus testari queant homines; proprium tamen humani testimonii objectum illa modo, singularia scilicet & facta constituunt, nec nisi de illis aliorum testimonio certo constare potest, praesertim philosopho, utpote quem in quaestionibus ex ratione decidendis non auctoritate, sed rationibus & argumentis ex ratione desumptis niti decet.

§. 4.

Quare cognitiones, quas ex aliorum testimonio haurimus, symbolicae dicantur?

Symbolicam vocari cognitionem, qua aliquid non ipsum, sed ejus modo symbolum seu signum intuendo cognoscimus, jam alibi innuimus; unde, licet in aliis praesertim universalibus rerum cognitioni-

tionibus, utut ex rerum intuitu primum adquisitis, ad eas magis ordinandas distinguendasque signis veluti vocibus utamur; & ita cognitiones istae, cum intuitivae primum fuerint, symbolicae exinde evadant; cognitiones tamen, quas ex aliorum testimonio adquirimus, symbolicae proprie vocantur; utpote cum, quaecunque aliorum testimonio cognoscimus, per signa modo seu symbola nobis innotescant.

§. 5.

Generalia quaedam circa aliorum testimonium probe advertenda.

Ne tamen aliorum testimonio facile decipiamur, ac in errores quosque absurdissimos proni delabamur; quaedam circa illud probe advertenda sunt; ac imo quidem discernendum inter testes seu personas factum aliquod narrantes; 2do factum cum omnibus ejusdem adjunctis rite expendendum; ac 3tio demum modus ipse narrandi, qui stilus alias vocari solet, bene distinguendus est.

§. 6.

Testium distinctio.

Distinguuntur vero testes imo ratione intellectus; quo respectu alii quidem docti sunt & eruditi, alii vero rudes & plebeji; 2do ratione voluntatis; cujus intuitu vel probi sunt & veritatis studiosi, vel improbi & veritatis inimici tales saltem, qui eam propriis commodis postponere non erubescant; 3tio ratione temporis testes vel sunt coaevi, aut quasi coaevi, vel facti juniores. Testes

U

coaevi

coaevi vocantur, qui eo tempore vixerunt, quo factum, quod narratur, contigit. Testes quasi coaevi dicuntur, qui cum illis adhuc conversati sunt, quorum aetate illud, quod refertur, accidit, ut illis id narrantibus discere potuerint, imo vero didicerint. Quoad testes facti juniores advertendum, num facti sint multo, an paulo juniores. 4to demum distinguuntur testes ratione modi, quo factum ipsi primum cognoverunt: Testes namque vel intuitivam ipsi illius, quod narrant, cognitionem habuerunt; vel illud contigisse ex aliorum modo narratione didicerunt. Oculati priores, posteriores auriti vocibus, ut liquet, barbaris dicuntur.

§. 7.

De partium studio.

In teste tandem nihil aequae sollicitudinis considerandum occurrit, quam utrum partium studio forte non teneatur; quod vitium, quam alienum a testium conditione, tam familiare est testibus. Dicitur autem testis partium studio teneri, quodsi eorum, quorum res gestas narrat, amore inordinato vel odio abripi se pariat; quo fiet, ut mox in favorem istorum, mox in illorum odium aut vera reticeat, aut falsa confingat.

§. 8.

An & quomodo constare possit & debeat, qualis sit testis?

Ut testis coaevus aut quasi coaevus a teste quovis juniore discernatur, in tempus tam facti quam testis

testis diligenter inquirendum est; quo comperto patebit, num testis ea aetate vixerit, qua factum contigit, an vero sit facti ipse posterior. Num testis (ut cum scholis, quamvis barbare, loquar) oculus sit, an vero auritus, ex ipso ejus testimonio potissimum colligi debet. Testis peritia probitasque, item quod a partium sit studio immunis, vel ex aliis ejusdem scriptis, factisque, vitae genere &c., vel aliorum testimonio constare queunt; licet, qui nullam adhuc factorum notitiam aliunde jam habet, inter ea haud facile discernet.

§. 9.

*Quaenam ratione facti, ejusque adjunctorum
adattendenda sint?*

Ratione facti, quod narratur, advertendum est, ne vel ipsum factum, vel in ejus adjunctis aliquid repugnans sit & impossibile; ubi distinguendum tamen erit inter diversas impossibilitatis species, metaphysicam scilicet seu absolutam, & hypotheticam, physicam nempe & moralem. Porro, ubi de facti possibilitate jam constat, dispiciendum adhuc erit, ne illud sit insolitum seu tale, quale juxta consuetum rerum in hoc universo cursum rarius aut fere nunquam contingat; quod iterum patebit, factum, omniaque ejus adjuncta accuratius expendendo.

§. 10.

Adattendenda ratione stili.

Modum, quo factum aliquod narratur, stilum dici, jam supra meminimus. Stilius autem

triplex communiter distinguitur, oratorius scilicet, poëticus & narratorius seu simplex. Inter istilum caute discernendum esse, ex infra dicendis magis patebit.

§. II.

Quod aliorum testimonio de veritate factorum aliquando certo nobis constet.

Quae aliorum testimonio cognoscimus, adeo non nunquam certa nobis sunt, ut de eorum veritate ambigere haud quaquam valeamus. Sic extitisse aliquando Ciceronem, esseque illum librorum, qui ejus adhuc nomen prae se ferunt, auctorem: Hierosolymam a Romanis, quemadmodum id Dominus ac Redemptor noster praedixerat, expugnatam ac penitus eversam esse: sub Nerone aliisque Romanorum Imperatoribus Christianos variis exquisitisque tormentorum generibus excruciatos esse, multosque eorum pro Jesu Christi fide sanguinem vitamque dedisse: haec, inquam, aliaque quam plurima solo aliorum testimonio nobis plane certa sunt.

§. 12.

Quid requiratur, ut aliorum testimonio de veritate certo nobis constet?

Ut tamen de veritate factorum testimonio aliorum certi evadamus, minime sufficit, ut factum ab uno solum alterove referatur; sed omnino requiritur, ut factum illud eodem plane modo & cum eisdem adjunctis plures, omnes coevi aut saltem quasi coevi, ac diversae insuper indolis, conditionis, sectae, Religionis &c. adtestentur.

§. 13.

*Undenam ista de factorum veritate certitudo
ex aliorum testimonio habeatur?*

Certitudo autem, quam de factorum veritate ex aliorum testimonio habemus, principiis frequentibus potissimum innititur: Non possunt plures in facto aliquo conficto falsoque, & in ejus praecipue adjunctis falsis pariter & confictis facile convenire, nisi inter se conspiraverint; praesumi nequit, plures diversae indolis, conditionis &c., de falso adtestando inter se conspirasse, praesertim, si aliquorum ultra intersit, illud haud ita contigisse. Porro omnis homo naturaliter inclinatur ad dicendum verum, raroque nisi propriis commodis seductus falsum quis eloquitur. &c.

§. 14.

*Quod aliorum testimonia de veritate factorum fidem plerumque solum probabilem
faciant.*

Verum rariora tamen sunt testimonia, quae cum principiis modo dictis omnino cohaereant, adeoque de veritate certos nos reddant. Caeteroquin autem vel unius etiam alteriusve testimonium fidem jam aliquam de veritate facti, nunc quidem minus, nunc magis probabilem facit, pro diversitate scilicet & testium, & facti, & ipsius tandem stili.

§. 15.

Cur nullae adhuc regulae hujuscemodi probabilitatis statuuntur?

Ex dictis difficile haud foret, generales hujuscemodi probabilitatis (historicam vocant) regulas statuere; quo tamen ordinatius id fiat; de probabilitate prius universim, ejusque gradibus agendum esse duximus; unde sit

CAPUT X.

DE PROBABILITATE UNIVERSE EJUSQUE GRADIBUS, DE SUSPICIONE ITIDEM, OPINIONE ET DUBIO.

§. 1.

Quam sit necesse, hanc de probabilitate materiam accurate pertractari?

Inter alia a Logico rite pertractanda probabilitas jure recensetur; etenim, quam pauca sint, in quibus certitudinem, non dico, absolutam, sed aliquam modo habeamus, nemo rerum gnarus ignorat; unde in plurimis sola probabilitate contentos nos esse decet.

§. 2.

Quod ista tamen materia plerumque minus apte pertractata sit.

Interim negari tamen haud potest, istud de probabilitate argumentum plerumque minus apte
ex-